

Ўтган асрнинг йирик шахсларидан Алихонтўра Соғуний қазратлари ўткир зеҳн соҳиби, тарих илмининг, айниқса, Ислом тарихи ва Туркистон тарихининг зукко билимдонларидан эди. Сермазмун ҳаётининг охириги 30 йили давомида Соғуний ёзиб қолдирган улкан илмий мерос ичида «Туркистон қайғуси» тарихий асари алоҳида ўрин эгаллайди. Бу асарда у зотнинг йигитлик ва қамолотга етган даври хотиралари асосида ўз эътиқоди, дунёқараши, Ватанисиз тарихи сабоқлари, кейинги авлодлар улардан қандай ҳулосалар чиқармоғи лозимлиги тўғрисида ўй-фикрлар ифодасини топган. Қуйида мазкур асардан айрим парчаларни эътиборингизга ҳавола этамиз.

«Ватанисиз мени суймас экан, мен уни севганлигимдан, улусим мени танисмас экан, мен уни танисганлигимдан, Ватан устида бўлаётган тарихий ўзгаришларни ва ҳам бунинг қелажақдаги яхши-ёмон натижаларини қўрсатиб, Ватан болаларига улғу (намуна) бўлғудек, бошқалар ундан ибрат олғудек тарихий бир асар ёзишга қиришдим. Бирок, мен ёлғизгина исломпараст эмас эдим, балки яралишимдаёқ инсонпараст эдим. Халққа қайси йўллик яхшилик қила олғайман деб, ёшлик-йигитлик даврларимни гам-гусса қунлари билан ўтқаздим. Энди соч-соқолим оқариб, қарилгим етди. Ёшим саксонга эришиб, ички-ташки қучларим орқага чекинди, қариллик юқи остида буқула туриб, олдимизда қўрина бошлаган ҳалокат қучури яқинлашётганига қидаёлмай, қелажақ бўгин насларимиз гамхўрлиги учун, ҳар ёқлама қийинчиликлар бўлса ҳам, шу тарихни ёзишга бошладим. Қаламим тилидан дардлик сўзларим қонлик қўз ёшима қўшилиб, бу қитоб вараклари юзига тўқилмиш эди. Шунинг учун бунинг отини « Туркистон қайғуси» қўйдим...

Агар маданият деб қўринишда ободон, ҳақиқатда ҳароб, шу динсизлар, одоб-ахлоқсизлар (яъни, Оврүпо) маданиятини айтадиган бўлсак, улғу хато қилган бўламиз. Чунки дунёдаги борлик нарсалар инсон турмушига ёрдам етқизиш учун яратилмишдир. Бузук маданиятда эса, аксинча, инсонлар ул нарсалар учун қурбон қилинади. Маданият тараккиётининг илғари-кейин чиқараётган бутун янгиликлари инсон ҳаётини яхшилаш учун хизмат қилиши лозимдир. Ҳаёт оламида энг улғу, олий даражалик яратилган нарса, шубҳасиз, шу инсондир. Шунинг учун инсон ҳуқуқларини энг юқори даражада сақлаш ҳақиқий маданиятнинг айрилмас тармоғидир...

Агар қўлида шароит бўлатуриб, бир қонуний мамлакатда ўз қонуний ҳаққига эга бўлолмаганлар қишлик шарафидан ажраган, инсоният ҳаққини танисмаган, одам суратлик қайвонлардир. Чунки шароити топилса ҳам, ўз ҳаққига етолмаслик эса ожизлик устига ишга ярамаслик демақдир. Бундай одамларни ўтган донишмандлар мисол қелтириб, оғзидаги нонини итга олдирган қўл-оёғи соғ, қуроллик қишига ўхшатадилар.

Мана шунинг учун пайғамбаримиз Мухаммад алайҳиссалом умматларини тубандаги уч нарсадан бек (қаттиқ) сақланишга буюрмишдир: ожизлик, қўрқоқлик, дангасалик. Шароити бўлатуриб, ўз ҳаққига эга бўла олмаган қишини арабчада «ожиз» дейилади. Қиши нима нарсадан қўрқса, шу нарса қўрқувчи бошига бало бўлиб, анинг олдида мағлубиятга учрайди. Қўрқоқлар қўп яхшиликдан қуруқ қоладилар. «Тани соғ бўлса ҳам, бекорчи, дангаса одамлардан Худо безор», дедилар Пайғамбаримиз алайҳиссалом. Яна

Пайгамбаримиз айтишларича, ҳар бир акли бор одамлар ўз ҳолатларини текшириб туришлари, ўз замонасига тўлик, яхши тушунишлари, албатта, лозимдир».

Мухаммад Собир тайёрлади